Chińska tradycja organizowania przestrzeni gospodarczych a współczesna Inicjatywa Pasa i Szlaku w świetle książki Bai Gao The China-Europe Railway Express

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Artykuł analizuje współczesną Inicjatywę Pasa i Szlaku (BRI) nie tylko jako projekt infrastrukturalny, ale jako kontynuację wielowiekowej chińskiej tradycji organizowania rozległych przestrzeni gospodarczych. Wykorzystując perspektywę longue durée Fernanda Braudela, autor bada trwałe struktury geograficzne i instytucjonalne, które kształtowały relacje centrum z prowincją oraz zarządzanie handlem w Chinach. Tekst podkreśla różnicę między ciągłością kulturową a polityczną, odrzucając determinizm historyczny na rzecz analizy porównawczej modeli nowoczesności. Wskazuje, że współczesne dążenia do integracji eurazjatyckiej wyrastają z głęboko zakorzenionego repertuaru administracyjnego i zdolności państwa do tworzenia ram dla wymiany towarowej, co pozwala lepiej zrozumieć mechanizmy działania dzisiejszego modelu rozwojowego Chin.

The article analyzes the contemporary Belt and Road Initiative (BRI) not only as an infrastructure project, but as a continuation of a centuries-old Chinese tradition of organizing vast economic spaces. Utilizing Fernand Braudel's longue durée perspective, the author examines the enduring geographical and institutional structures that shaped center-province relations and trade management in China. The text emphasizes the difference between cultural and political continuity, rejecting historical determinism in favor of a comparative analysis of models of modernity. It indicates that contemporary aspirations for Eurasian integration stem from a deeply rooted administrative repertoire and the state's capacity to create frameworks for

commodity exchange, allowing for a better understanding of the mechanisms driving China's current development model.

Artykuł analizuje Inicjatywę Pasa i Szlaku (BRI) nie jako prostą rekonstrukcję antycznych szlaków handlowych, lecz jako zaawansowany projekt budowy nowoczesnego rynku eurazjatyckiego. Autor stawia tezę, że współczesna chińska zdolność do organizowania wielkich przestrzeni gospodarczych jest produktem splotu trzech elementów: wielowiekowego dziedzictwa instytucjonalnego (m.in. tradycji administracyjnej i infrastrukturalnej), doktryny politycznej Komunistycznej Partii Chin oraz mechanizmów nowoczesnego państwa rozwojowego. Wykorzystując perspektywę longue durée, tekst wykazuje, że choć Pekin świadomie wykorzystuje symbolikę historyczną do legitymizacji swoich działań, rzeczywiste fundamenty BRI tkwią w dążeniu do autonomii technologicznej i reorganizacji globalnych łańcuchów wartości. Analiza podkreśla napięcie między centralnym planowaniem a lokalną przedsiębiorczością, wskazując, że infrastruktura jest jedynie narzędziem; ostateczny sukces projektu zależy od stworzenia trwałych instytucji rynkowych, które wykraczają poza sam transport towarów, przekształcając geografię ekonomiczną kontynentów.

SŁOWA KLUCZOWE

Inicjatywa Pasa i Szlaku | Belt and Road Initiative | The China-Europe Railway Express | organizowanie przestrzeni gospodarczych | perspektywa longue durée | chińska tradycja państwowa | instytucjonalny repertuar administracji | model państwa rozwojowego | Wielki Kanał Chiński | nowa geografia ekonomiczna | mandat nieba tianming | asymetria informacji w administracji | instytucjonalnie wytwarzany rynek | integracja eurazjatycka

Historyczne fundamenty chińskiej zdolności organizacyjnej

CHINY I BUDOWANIE WIELKIEGO RYNKU EURAZJATYCKIEGO Cywilizacja chińska w długim trwaniu. Historyczne, filozoficzne i instytucjonalne źródła współczesnej zdolności do organizowania wielkich przestrzeni gospodarczych

Analizowanie Inicjatywy Pasa i Szlaku (Belt and Road Initiative, BRI) wyłącznie przez pryzmat współczesnej polityki infrastrukturalnej zubożyłoby jej wymiar historyczny, ekonomiczny i cywilizacyjny. Przedsięwzięcie zapoczątkowane przez Chińską Republikę Ludową w 2013 roku wyrasta bowiem z wielowiekowego doświadczenia w organizowaniu rozległych przestrzeni gospodarczych, integrowaniu odmiennych społeczności, podporządkowywaniu infrastruktury celom politycznym oraz tworzeniu administracyjnych ram wymiany towarowej. Nie oznacza to jednak istnienia bezpośredniego związku przyczynowego między strategiami dawnych dynastii a decyzjami obecnych władz w Pekinie.

Wskazuje to raczej na to, że chińska tradycja państwowa dostarcza niezwykle cennego materiału do badań nad trwałością konkretnych problemów organizacyjnych. Chodzi tu o relację centrum z prowincją, rolę instytucji publicznych w funkcjonowaniu rynku, zarządzanie regionalnym zróżnicowaniem, zapewnianie bezpieczeństwa szlakom handlowym oraz budowanie legitymizacji władzy przez zdolność do utrzymywania materialnych warunków życia społeczeństwa.

Zastosowanie perspektywy longue durée, rozwijanej przez Fernanda Braudela i szkołę Annales, pozwala na wyjście poza konwencjonalną chronologię wydarzeń politycznych i dostrzeżenie struktur, które ewoluują znacznie wolniej niż rządy, dynastie czy ideologie. Braudelowski podział na czas geograficzny, czas struktur społeczno-gospodarczych oraz krótki czas zdarzeń znajduje w przypadku Chin szczególne zastosowanie. Rozległość terytorium, zróżnicowanie przyrodnicze, kluczowa rola dorzeczy Huang He i Jangcy, rozwój osadnictwa rolniczego, powstawanie sieci miejskich oraz odwieczna konieczność transportu żywności i surowców kształtowały możliwości organizacyjne kolejnych państw. Z kolei wojny, zmiany dynastii, migracje, epidemie czy reformy administracyjne wpływały na to, jak te możliwości były wykorzystywane w praktyce. Takie ujęcie pozwala dostrzegać analogie historyczne bez popadania w determinizm, który widziałby we współczesnej polityce Chin jedynie nieuchronne odtworzenie starożytnych rozwiązań. Szczególnego namysłu wymaga zresztą powszechny pogląd, jakoby Chiny stanowiły najstarszą nieprzerwanie istniejącą cywilizację świata.

W interpretacji historycznej niezbędne jest rozróżnienie między ciągłością osadniczą, kulturową, językową i piśmienniczą a ciągłością instytucjonalną i polityczną – kategorie te nie są tożsame. Na obszarach dzisiejszych Chin rozwijało się wiele neolitycznych kultur archeologicznych, zróżnicowanych pod względem gospodarki, organizacji społecznej czy praktyk rytualnych. Kluczowe znaczenie mają tu m.in. kultury Yangshao, Longshan i Liangzhu, a w kontekście formowania się wczesnych struktur państwowych – kompleks Erlitou, którego utożsamianie z dynastią Xia pozostaje przedmiotem sporów. Znacznie silniejsze podstawy dokumentacyjne oferują źródła związane z późną dynastią Shang, zwłaszcza inskrypcje wróżebne, które pozwalają odtworzyć elementy organizacji politycznej, religii i wczesnego pisma.

Instytucjonalny repertuar chińskiej administracji terytorialnej

Ciągłość cywilizacji chińskiej można zatem rozumieć jako wielowiekową reprodukcję i przekształcanie rozpoznawalnych tradycji kulturowych oraz instytucjonalnych, a nie jako niezmienność terytorium, ludności, aparatu państwowego czy porządku społecznego. Chińska historiografia buduje szeroką argumentację na rzecz pięciotysiącletniej ciągłości cywilizacyjnej, jednak przesłanki archeologiczne i sam sposób definiowania cywilizacji wymagają osobnej oceny metodologicznej. Współczesna historiografia porównawcza dostarcza z kolei argumentów przeciwko ujmowaniu dziejów Chin jako jednostajnego procesu zmierzającego do obecnej formy państwa. Roy Bin Wong w monografii China Transformed: Historical Change and the Limits of European Experience zakwestionował rozpowszechnione w naukach społecznych założenie, że rozwój europejski wyznacza uniwersalną sekwencję przeobrażeń, przez którą powinny przechodzić wszystkie społeczeństwa. Zestawienie ewolucji chińskich i europejskich instytucji gospodarczych, struktur podatkowych, sposobów organizacji administracji i mechanizmów reagowania na kryzysy pozwala wykazać wielość historycznie możliwych modeli nowoczesności. Nie wynika z tego jednak istnienie jednej, ponadhistorycznej drogi chińskiej, która byłaby równie niezmienna jak zakwestionowany model europejski.

Więcej wskazuje na konieczność konstruowania analizy porównawczej, która nie traktuje różnic instytucjonalnych jako automatycznych oznak opóźnienia, lecz bada rzeczywiste mechanizmy, efekty i ograniczenia poszczególnych rozwiązań. Perspektywa ta jest kluczowa dla późniejszej oceny współczesnego państwa rozwojowego, ponieważ pozwala rozpatrywać relacje pomiędzy centralnym planowaniem, konkurencją lokalną i przedsiębiorczością prywatną jako określony układ instytucjonalny, a nie jedynie niedoskonałą odmianę zachodniej gospodarki rynkowej. Z punktu

widzenia historycznej socjologii państwa szczególnie istotne jest powstanie trwałych mechanizmów administracyjnej integracji terytorium. Zjednoczenie znacznej części ówczesnego świata chińskiego przez państwo Qin w 221 roku przed naszą erą stanowiło przełom w procesie organizowania władzy opartej na hierarchicznym aparacie urzędniczym, podziale administracyjnym, standaryzacji miar i wag, regulacji komunikacji oraz podporządkowaniu regionalnych struktur politycznych nadrzędnemu ośrodkowi decyzyjnemu. Ukształtowany wówczas porządek nie przetrwał w pierwotnej formie, a sama dynastia Qin istniała stosunkowo krótko.

Jego znaczenie polegało jednak na stworzeniu instytucjonalnego repertuaru, do którego odwoływały się późniejsze organizacje państwowe. Rozbudowa administracji za dynastii Han, rozwój piśmiennictwa urzędowego i utrwalanie wzorców zarządzania umożliwiały tworzenie względnie jednolitej przestrzeni wykonywania decyzji publicznych, choć zakres rzeczywistej kontroli nad prowincjami pozostawał historycznie zmienny.

Państwo zyskało w ten sposób możliwość wywierania wpływu na gospodarkę nie tylko za pomocą podatków i przymusu, lecz także przez organizowanie warunków komunikacji, ewidencji ludności, obrotu gospodarczego i przepływu informacji. Zestawienie tej ewolucji z dorobkiem Maxa Webera pozwala dostrzec znaczenie administracji jako technologii społecznej, której funkcją jest przekształcanie rozproszonych zasobów w zdolność do skoordynowanego działania. Weberowska koncepcja panowania racjonalno-legalnego opiera się na szczególnym typie legitymizacji, profesjonalizacji urzędniczej i bezosobowej organizacji kompetencji, dlatego nie może być bezpośrednio utożsamiana z administracją monarchii chińskiej, w której istotną rolę odgrywały osobiste relacje lojalności, hierarchia statusowa i moralne uzasadnienie porządku politycznego. Możliwe jest jednak wykorzystanie Weberowskiej aparatury pojęciowej do rozpoznania funkcji specjalizacji administracyjnej, trwałości procedur oraz rozdzielenia kompetencji urzędowych od lokalnych struktur pokrewieństwa. Powstawanie administracji terytorialnej sprzyjało zwiększaniu możliwości poboru podatków, organizowaniu publicznych przedsięwzięć infrastrukturalnych i utrzymywaniu określonych standardów zarządzania.

Napięcie między kontrolą a etyką w administracji

Sytuacja ta generowała problem klasyczny dla każdej rozległej organizacji hierarchicznej: im większy dystans między centrum decyzyjnym a miejscem realizacji decyzji, tym istotniejszą rolę odgrywają asymetria informacji, koszty kontroli oraz potencjalna rozbieżność interesów uczestników aparatu administracyjnego. Problem ten okaże się kluczowy również przy analizie współczesnych chińskich władz prowincjonalnych i miejskich.

Centralizacja kompetencji formalnych nie musi bowiem oznaczać centralizacji rzeczywistej wiedzy o gospodarce, podobnie jak decentralizacja wykonawstwa nie prowadzi automatycznie do autonomii politycznej. W klasycznym modelu pryncypała i agenta centrum polityczne formułuje cele oraz system bodźców, podczas gdy podmioty lokalne dysponują informacjami o rzeczywistych warunkach działania, których ośrodek nadrzędny nie jest w stanie bezpośrednio zweryfikować. Otwiera to pole do selektywnego raportowania osiągnięć, dostosowywania wskaźników do oczekiwań przełożonych, przerzucania kosztów na inne jednostki administracyjne oraz zastępowania długookresowej efektywności krótkookresowym wykonywaniem wyznaczonych norm. Nie należy jednak mechanicznie przenosić współczesnej teorii organizacji na starożytne urzędy – różniły je zasady legitymizacji władzy, dostępne technologie kontroli oraz struktura gospodarki. Można natomiast rozpoznać analogiczny problem funkcjonalny, obecny w wielu historycznych systemach administracyjnych. W przypadku Chin będzie on powracać zarówno w badaniach nad cesarską biurokracją, jak i przy wyjaśnianiu współczesnej rywalizacji miast o inwestycje przemysłowe, terminale logistyczne czy połączenia kolejowe.

Dla pełniejszego zrozumienia tej tradycji konieczne jest równoczesne uwzględnienie chińskiej filozofii politycznej, a zwłaszcza historycznego napięcia między konfucjańską koncepcją ładu moralnego a tradycją legistyczną, reprezentowaną m.in. przez Shang Yanga i Han Feia. Konfucjanizm, kształtujący się od okresu Wiosen i Jesieni oraz Królestw Walczących, odwoływał się do etycznego wymiaru władzy, społecznego znaczenia rytuału, powinności rodzinnych i politycznych, samodoskonalenia oraz odpowiedzialności rządzących za jakość porządku społecznego. Myśl legistyczna akcentowała natomiast rolę bezosobowych reguł, systemu nagród i sankcji, podporządkowania interesów prywatnych celom państwa oraz organizacyjnej skuteczności władzy. Przeciwstawienie tych tradycji ma znaczenie heurystyczne, lecz nie powinno prowadzić do postrzegania ich jako całkowicie odizolowanych modeli politycznych. W praktyce historyczne państwa chińskie łączyły elementy moralnej legitymizacji z rozbudowanymi instrumentami administracyjnego przymusu, a konfiguracja tych elementów zmieniała się zależnie od dynastii, warunków gospodarczych i zagrożeń zewnętrznych.

Zderzenie tych tradycji można pogłębić za pomocą współczesnej teorii instytucjonalnej. Konfucjańskie wyobrażenie dobrego urzędnika, którego działalność realizuje zobowiązania etyczne wobec wspólnoty, odpowiada problemowi legitymizacji instytucji i budowania norm profesjonalnych. Legistyczne zainteresowanie regułami, sankcjami i kontrolą dotyczy natomiast mechanizmów wymuszania zachowań w warunkach niepełnej informacji oraz rozbieżności interesów. W nowoczesnym aparacie pojęciowym można mówić o komplementarności mechanizmów normatywnych i formalnych: sama sankcja nie gwarantuje zaufania, a sama deklaracja powinności nie zapewnia skutecznego egzekwowania zobowiązań. Należy jednak

pamiętać, że współczesne pojęcia praworządności, administracji publicznej, obywatelstwa i odpowiedzialności konstytucyjnej mają odrębne genealogie, których nie można zastępować historycznymi analogiami. Konfucjańska etyka relacji hierarchicznych nie była teorią powszechnych, równych praw jednostki, a legistyczna koncepcja podporządkowania władzy regułom administracyjnym nie oznaczała konstytucyjnego ograniczenia arbitralności państwa w sensie charakterystycznym dla współczesnego liberalnego konstytucjonalizmu.

Materialne podstawy legitymizacji i koordynacji władzy

Analiza historycznych tradycji politycznych pozwala odtworzyć kluczowy element chińskiego doświadczenia organizacyjnego: przekonanie, że sprawowanie władzy wymaga zarówno kreowania norm społecznej współpracy, jak i rozwiniętej zdolności do administracyjnego przekuwania tych norm w praktykę. Z perspektywy historii idei fundamentalne pozostaje pojęcie tianming, czyli "Mandatu Nieba", które wiązało prawo do rządzenia z moralnym i politycznym uzasadnieniem władzy, nie wprowadzając przy tym mechanizmów demokratycznej odpowiedzialności rządzących.

Kryzysy społeczne, klęski żywiołowe czy niezdolność do zapewnienia bezpieczeństwa ludności interpretowano jako oznaki utraty mandatu, co w historycznych narracjach legitymizowało zmianę dynastii. Konstrukcja ta ujawnia szczególny charakter tradycyjnej legitymizacji: skuteczność rządzenia, dobrobyt poddanych i moralna ocena władców tworzyły wzajemnie powiązany system uzasadnień. Nie należy z tego wyciągać wniosku o niezmiennym charakterze współczesnego chińskiego systemu politycznego; można jednak dostrzec wagę, jaką w różnych epokach przypisywano materialnym rezultatom rządzenia jako jednej z podstaw społecznej akceptacji władzy.

Rozwój chińskich struktur państwowych pozostawał ponadto nierozerwalnie związany z materialnymi wymogami gospodarki rolnej – przede wszystkim z koniecznością organizacji produkcji żywności, utrzymywania systemów irygacyjnych, walki z powodziami i suszami oraz zaopatrywania ośrodków administracyjnych. W klasycznej socjologii historycznej zagadnienia te interpretowano w duchu teorii hydraulicznej Karla Augusta Wittfogla, która wiązała rozwój scentralizowanej władzy z koniecznością zarządzania wielkimi przedsięwzięciami wodnymi. Koncepcja przedstawiona w Oriental Despotism odegrała istotną rolę w dyskusjach nad genezą systemów autokratycznych, choć jej wyjaśnienia mają ograniczoną moc wobec znanej z badań różnorodności systemów irygacyjnych, sposobów organizacji pracy oraz form współdziałania lokalnych społeczności.

Zarządzanie wodą nie musi bowiem prowadzić do scentralizowanej autokracji, a istnienie rozbudowanego aparatu państwowego nie musi wynikać wyłącznie z potrzeb hydraulicznych. Właściwsze jest zatem traktowanie gospodarki wodnej jako jednego z wielu czynników generujących zapotrzebowanie na koordynację zbiorową – obok obronności, opodatkowania, kontroli szlaków komunikacyjnych, rolnictwa czy politycznej rywalizacji między jednostkami terytorialnymi.

Infrastruktura jako narzędzie centralnej organizacji rynku

Szczególnie doniosłym przykładem związku między infrastrukturą a zdolnością państwa do organizowania rynku stał się Wielki Kanał Chiński, którego zasadnicza rozbudowa w epoce dynastii Sui umożliwiła połączenie wielkich systemów rzecznych północnych i południowych Chin. Znaczenie kanału wykraczało poza ułatwienie transportu; zapewniał on możliwość kierowania nadwyżek zboża z produktywnych regionów południa do ośrodków politycznych na północy, co wzmacniało stabilność zaopatrzenia, stymulowało rozwój miast i portów przeładunkowych oraz sprzyjało specjalizacji regionalnej. Infrastruktura transportowa zmieniła relacje między przestrzenią produkcji a konsumpcji, umożliwiając funkcjonowanie wielkiego organizmu gospodarczego pomimo znacznych różnic ekologicznych i demograficznych. Badacze historii gospodarczej Chin podkreślają, że rozbudowa kanału była elementem szerszej transformacji średniowiecznej gospodarki, obejmującej rozwój handlu, urbanizacji, technologii produkcji oraz instytucji organizujących wymianę.

Współczesna ekonomia przestrzenna pozwala zrekonstruować ten proces za pomocą teorii kosztów transportu i modeli nowej geografii ekonomicznej, rozwijanych m.in. przez Paula Krugmana, Masahisę Fujitę i Anthony'ego Venablesa. Obniżenie kosztów przewozu dóbr zwiększa zasięg rynków zbytu, umożliwia specjalizację produkcyjną, sprzyja aglomeracji przedsiębiorstw i prowadzi do powstawania nowych węzłów handlowych. Efekty te nie rozkładają się jednak równomiernie. Regiony z dostępem do infrastruktury zyskują przewagę nad obszarami pominiętymi przez główne korytarze wymiany, a rosnąca koncentracja działalności gospodarczej może pogłębiać nierówności przestrzenne.

Z tej perspektywy Wielki Kanał stanowi interesującą analogię do współczesnych połączeń kolejowych w ramach BRI. W obu przypadkach infrastruktura przekształca geografię gospodarczą, lecz polityczne granice projektów, struktura własności, finansowanie i pozycja uczestników wymiany są zasadniczo odmienne. Kanał służył przede wszystkim administracji cesarskiej i

wewnętrznej integracji państwa, podczas gdy współczesne korytarze eurazjatyckie przebiegają przez suwerenne kraje, funkcjonują w globalnym systemie handlowym i podlegają różnym reżimom prawnym.

Historia chińskich przedsięwzięć infrastrukturalnych dostarcza również ważnego kontrargumentu wobec przekonania, że projekty wzmacniające spójność terytorialną automatycznie zwiększają dobrobyt wszystkich uczestników gospodarki. Badania nad polityką hydrotechniczną dynastii Ming i Qing wskazują, że podporządkowanie gospodarki wodnej potrzebom transportu zboża skutkowało przenoszeniem kosztów ekologicznych i ekonomicznych na konkretne społeczności lokalne. Ma Junya i Tim Wright wykazali, że regulacja biegu Huang He, prowadzona w celu ochrony systemu transportowego, obciążyła obszary Huaibei szczególnie dotkliwymi powodziami i długotrwałym pogorszeniem warunków bytowych.

Przykład ten ukazuje kluczowy dylemat ekonomii dobrobytu i teorii wyboru publicznego: korzyść uzyskiwana przez organizację jako całość może współistnieć z istotnymi stratami poszczególnych jej członków. Jeśli instytucje decyzyjne nie uwzględniają kosztów zewnętrznych, scentralizowana koordynacja poprawia funkcjonowanie systemu z perspektywy dominującego ośrodka, jednocześnie pogarszając sytuację społeczności pozbawionych wpływu na decyzje inwestycyjne.

W badaniu historycznej relacji między państwem a rynkiem zasadnicze znaczenie mają również chińskie systemy administracyjnego zarządzania ryzykiem żywnościowym. Szczególnie interesujące są instytucje magazynowania i redystrybucji zboża, które w różnych okresach przeciwdziałały niedoborom, stabilizowały lokalne rynki i zapewniały pomoc w razie klęsk żywiołowych. Pierre-Étienne Will i Roy Bin Wong wraz ze współautorami monografii Nourish the People: The State Civilian Granary System in China, 1650-1850, wykazali złożoność systemu spichlerzy w epoce Qing, wskazując zarówno na jego znaczenie dla polityki społecznej i zarządzania kryzysowego, jak i na regionalne dysproporcje oraz ograniczenia organizacyjne. Państwo nie występowało tutaj jedynie jako podmiot pobierający podatki.

Podejmowało również działania wpływające na bezpieczeństwo reprodukcji społecznej, dostępność podstawowych dóbr i zdolność gospodarstw domowych do przetrwania okresów niedoborów. Skuteczność tych instrumentów zależała jednak od zasobów finansowych, sprawności administracji, infrastruktury transportowej i lokalnych uwarunkowań. Zjawiska te można interpretować przez pryzmat koncepcji Karla Polanyiego, dla którego gospodarka nie była autonomicznym mechanizmem wymiany, lecz pozostawała zakorzeniona w szerszych stosunkach społecznych i instytucjonalnych.

Analiza chińskiego systemu magazynowania żywności pozwala dostrzec, że stabilizacja warunków wymiany wymagała interwencji publicznej, gdyż spontaniczne zmiany cen nie gwarantowały wszystkim gospodarstwom domowym dostępu do dóbr niezbędnych do przeżycia. W tym kontekście kluczowe staje się późniejsze rozróżnienie Amartyi Sena między fizyczną dostępnością żywności a rzeczywistymi uprawnieniami ekonomicznymi do jej pozyskania. Głód nie jest bowiem prostą funkcją ilości wyprodukowanego zboża; może wynikać z utraty dochodów, załamania relacji wymiennych, dyskryminacji lub rozpadu instytucjonalnych mechanizmów zabezpieczenia ludności.

Instytucjonalne fundamenty administracji i dynamika rynków

Wykorzystanie koncepcji Sena do interpretacji dawnych Chin ma charakter retrospektywny, lecz pozwala wyraźniej dostrzec, dlaczego administracyjna organizacja transportu i rezerw żywnościowych miała znaczenie nie tylko gospodarcze, ale i społeczno-polityczne. Rozbudowa cesarskiej administracji wiązała się z rozwojem instytucji rekrutowania urzędników, których kluczowym elementem stał się system egzaminów państwowych. Jego początki datuje się na epokę Sui, natomiast dalsza instytucjonalizacja następowała w okresach Tang i Song.

Rozwój egzaminów umożliwił stworzenie wspólnego kanonu wykształcenia administracyjnego, wzmocnił kulturę piśmienniczą oraz otworzył określone kanały awansu społecznego. Nie należy jednak utożsamiać tego systemu ze współczesną merytokracją, rozumianą jako pełna równość szans i rekrutacja oparta wyłącznie na kompetencjach zawodowych. Dostęp do edukacji był nierównomierny, koszty przygotowań ograniczały mniej zamożne rodziny, a biegłość w klasycznym kanonie nie zawsze przekładała się na zdolność skutecznego zarządzania gospodarką.

System ten służył jednocześnie reprodukcji hierarchii społecznych i politycznych. Jego historyczne znaczenie polegało jednak na ustanowieniu trwałych mechanizmów kształtowania elit oraz upowszechnieniu przekonania, że funkcje administracyjne wymagają konkretnych kwalifikacji intelektualnych. W perspektywie Pierre'a Bourdieu można dostrzec w tym układzie mechanizm przekształcania kapitału kulturowego w kapitał symboliczny i polityczny. Znajomość uznanego kanonu, opanowanie właściwych form wypowiedzi oraz dostęp do instytucji edukacyjnych stawały się zasobami umożliwiającymi wejście do hierarchii administracyjnej. Teoria reprodukcji społecznej wyjaśnia przy tym, dlaczego formalnie jednorodne kryteria oceny nie eliminują nierówności wynikających z odmiennego wyposażenia rodzin w zasoby materialne i społeczne.

Z kolei teoria kapitału ludzkiego Gary'ego Beckera uwydatnia inwestycyjny wymiar kształcenia, choć sama nie wyjaśnia politycznego charakteru tych kwalifikacji. Zderzenie obu perspektyw pozwala rozpoznać podwójną funkcję dawnej edukacji: przygotowywała ona kadrę do obowiązków państwowych, a jednocześnie legitymizowała istniejący porządek. Współczesne Chiny również nadają strategiczne znaczenie rozwojowi kompetencji, lecz związki między obecnymi politykami a dawnymi egzaminami wymagają analizy historycznych przemian, a nie prostego twierdzenia o ich tożsamości. Rozwój handlu w okresach Tang i Song pokazuje ponadto, że chińskie doświadczenie gospodarcze nie sprowadza się do dominacji aparatu państwowego nad biernym społeczeństwem.

W miastach i regionach o korzystnym położeniu komunikacyjnym rozwijały się rynki towarowe, wyspecjalizowane rzemiosło, organizacje kupieckie oraz nowe instrumenty kredytowe i rozliczeniowe. Szczególnie w epoce Song nastąpiła intensyfikacja urbanizacji, specjalizacji regionalnej i produkcji na wymianę, a także rozwój pieniądza papierowego.

Badacze historii gospodarczej określają część tych przemian mianem średniowiecznej rewolucji ekonomicznej, podkreślając rolę komercjalizacji, technologii oraz zmian instytucjonalnych. Użycie pojęcia „rewolucji" pozostaje kwestią interpretacyjną – nie oznacza ono automatycznie powstania nowoczesnego kapitalizmu przemysłowego ani przejścia do modelu wzrostu znanego z europejskiej industrializacji XIX wieku. Ukazuje natomiast istnienie dynamicznej gospodarki rynkowej w ramach porządku politycznego, którego instytucje różniły się od tych w późniejszych państwach narodowych Europy. Znaczenie tego doświadczenia dla współczesnej ekonomii rozwoju polega na możliwości rozróżnienia komercjalizacji od industrializacji oraz rozwoju rynków od powstania kapitalizmu rozumianego jako specyficzna konfiguracja własności, akumulacji kapitału i pracy najemnej. Wzrost liczby transakcji i specjalizacja przedsiębiorstw mogą bowiem następować bez przełomu technologicznego prowadzącego do trwałego wzrostu wydajności pracy.

Rozróżnienie to jest istotne także w kontekście współczesnej infrastruktury. Nowe połączenie kolejowe może zwiększyć częstotliwość wymiany i skrócić czas transportu, lecz nie dowodzi samo w sobie podwyższenia produktywności całej gospodarki. Efekty rozwojowe wymagają bowiem dodatkowych zdolności produkcyjnych, kompetencji przedsiębiorstw oraz instytucjonalnych mechanizmów wykorzystania nowej infrastruktury.

Historyczny Szlak Jedwabny jako wielokierunkowa sieć, a nie chińska droga handlowa

Historia średniowiecznych Chin dostarcza materiału do rozpoznania różnicy pomiędzy ekspansją handlową a transformacją strukturalną, co znajdzie zasadnicze zastosowanie w dalszej analizie BRI. Szczególnego znaczenia nabiera w tym kontekście historia dawnych Szlaków Jedwabnych, będących współcześnie jednym z najważniejszych symboli chińskiej polityki międzynarodowej. Warto jednak odejść od popularnego wyobrażenia pojedynczej drogi handlowej prowadzącej z chińskiej stolicy do Europy. Funkcjonowały raczej zmienne, wzajemnie powiązane sieci szlaków lądowych i morskich, pośredniczące w wymianie towarów, technologii, informacji, wyobrażeń religijnych i praktyk kulturowych. Ich przebieg i intensywność zależały od bezpieczeństwa politycznego, warunków środowiskowych, rozwoju ośrodków miejskich, popytu na dobra luksusowe oraz działalności kupców pochodzących z wielu społeczeństw Eurazji. Ważną rolę odgrywali między innymi mieszkańcy Azji Centralnej, kupcy sogdyjscy, społeczności irańskie, arabskie, indyjskie i tureckie. Historyczny Szlak Jedwabny nie był zatem wyłącznie przedsięwzięciem chińskiego państwa ani jednostronnym kanałem dystrybucji dóbr z Chin do świata. Stanowił złożony rezultat działalności wielu podmiotów, których interesy bywały zbieżne, a niekiedy konkurencyjne. UNESCO przedstawia Szlaki Jedwabne właśnie jako wielokierunkową sieć komunikacyjną, a nie jedną trasę transportową.

Historyczna geneza części tych połączeń wiąże się z aktywnością dyplomatyczną dynastii Han, szczególnie z misjami Zhang Qiana podejmowanymi w II wieku p.n.e. Pierwotne cele tych wypraw miały charakter polityczny i strategiczny, związany między innymi z poszukiwaniem sojuszników przeciwko Xiongnu. Dopiero w szerszej perspektywie działania dyplomatyczne i militarne przyczyniły się do intensyfikacji kontaktów handlowych oraz zwiększenia wiedzy o społeczeństwach Azji Centralnej. Przypadek ten ilustruje zjawisko znane współczesnej ekonomii instytucjonalnej: aktywność państwa podejmowana w jednym celu może wywoływać skutki gospodarcze wykraczające poza pierwotne zamierzenia. Poszerzanie wiedzy geograficznej, tworzenie kontaktów politycznych, ustanawianie przedstawicielstw oraz zwiększanie bezpieczeństwa podróżowania mogą redukować niepewność towarzyszącą działalności kupieckiej. Zależność ta nie ma jednak charakteru automatycznego, gdyż ekspansja militarna może równie dobrze prowadzić do przerwania wymiany, wzrostu obciążeń fiskalnych i destabilizacji lokalnych społeczności.

Wielowymiarowość historycznych sieci komunikacyjnych widoczna jest również w ich znaczeniu dla przemian religijnych i kulturowych. Rozprzestrzenianie buddyzmu z obszarów Azji Południowej do Chin, rozwój translacji tekstów religijnych, działalność podróżników i uczonych oraz wymiana

wiedzy medycznej, astronomicznej i technologicznej stanowiły procesy przekraczające tradycyjną sferę transakcji handlowych. Kontakty handlowe tworzyły materialne warunki wymiany idei, lecz nie oznacza to, że każda forma dyfuzji kulturowej wynikała z działalności ekonomicznej. Istotny był również patronat polityczny, religijna motywacja podróżujących, migracje przymusowe, konflikty i powstawanie wspólnot transregionalnych.

W terminologii socjologii sieci można powiedzieć, że szlaki komunikacyjne ułatwiały nawiązywanie relacji pomiędzy społecznościami, które nie pozostawały wcześniej w bezpośrednich kontaktach. Nie należy jednak utożsamiać możliwości nawiązania kontaktu z faktycznym przenikaniem się wartości i instytucji, ponieważ procesy recepcji kulturowej są selektywne, zależne od lokalnych warunków i często prowadzą do daleko idącej reinterpretacji przejmowanych treści. Istotną korektą popularnego obrazu chińskiej historii jest także uwzględnienie znaczenia kontaktów morskich. Handel na Morzu Południowochińskim i Oceanie Indyjskim, rozwój portów południowych Chin oraz obecność kupców z różnych obszarów Azji stanowiły przez stulecia istotny wymiar gospodarki eurazjatyckiej. W okresie dynastii Ming szczególnie znane stały się wyprawy morskie dowodzone przez Zheng He w pierwszej połowie XV wieku.

Miały one wielorakie znaczenie dyplomatyczne, polityczne i prestiżowe; ich funkcji nie można sprowadzić ani do ekspedycji czysto handlowych, ani do prostego odpowiednika późniejszej europejskiej kolonizacji zamorskiej. Rozwój kontaktów morskich oraz zmienne ograniczenia handlu prywatnego pokazują jednak, że chińskie państwo w różnych okresach historycznych odmiennie definiowało stosunek pomiędzy wymianą międzynarodową, bezpieczeństwem a interesem politycznym. Okresy wspierania kontaktów zagranicznych współistniały z okresami stosowania ograniczeń, a praktyka gospodarcza nie zawsze odpowiadała formalnym zakazom administracyjnym.

Historia jako symboliczna legitymizacja nowoczesnego rynku

Współczesne odwoływanie się do dawnych Szlaków Jedwabnych należy zatem interpretować jako świadome wykorzystanie pamięci historycznej w celu legitymizacji nowego programu gospodarczego. Pojęcie pamięci kulturowej, rozwijane m.in. przez Jana Assmanna, pozwala dostrzec mechanizm, w którym wybrane elementy dziedzictwa zostają wyodrębnione i włączone do współczesnej narracji zbiorowej. W tym procesie historia przestaje być przedmiotem neutralnej rekonstrukcji, a staje się zasobem symbolicznym wykorzystywanym do uzasadniania konkretnych projektów politycznych. Odwołanie do starożytnych szlaków handlowych pozwala przedstawić

dzisiejszą integrację gospodarczą jako odnowienie dawnych więzi cywilizacyjnych i tradycji współpracy, co skutecznie zmniejsza wrażenie historycznej nowości przedsięwzięcia. Jednocześnie taka interpretacja marginalizuje okresy konfliktów, asymetrii politycznej czy dominacji militarnej, które w równym stopniu kształtowały dzieje kontaktów eurazjatyckich.

W dokumentach chińskich władz zależność między historycznym symbolem a współczesnym programem gospodarczym została sformułowana wprost. Dokument Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road z marca 2015 roku wskazuje tradycję dawnych szlaków jako fundament współpracy międzynarodowej, jednocześnie definiując pięć priorytetowych wymiarów integracji: koordynację polityk, powiązania infrastrukturalne, ułatwienia handlowe, integrację finansową oraz kontakty międzyludzkie. Takie ujęcie wykracza poza wąską politykę transportową; zdradza ambicję stworzenia trwałej struktury współzależności gospodarczej. Historyczna symbolika służy tu za uzasadnienie, podczas gdy rzeczywistym celem jest reorganizacja współczesnych sieci ekonomicznych, technologicznych i instytucjonalnych. Z perspektywy teorii stosunków międzynarodowych kluczowe jest zatem odróżnienie dawnej wymiany handlowej od nowoczesnego regionalizmu gospodarczego.

Współczesne rynki transgraniczne wymagają bowiem nie tylko fizycznego transportu towarów, lecz przede wszystkim organizacji finansowania, interoperacyjności systemów informacyjnych, standardów technicznych, instytucji arbitrażowych oraz mechanizmów egzekwowania zobowiązań. Dawne szlaki handlowe opierały się natomiast na zmiennych kombinacjach zaufania osobistego, pośrednictwie kupieckim, normach wspólnotowych, patronacie politycznym i lokalnych instytucjach zapewniających bezpieczeństwo wymiany.

Nowoczesna integracja a historyczna wielka dywergencja

Współczesna integracja gospodarcza opiera się częściowo na podobnych zasadach funkcjonalnych, lecz operuje w warunkach znacznie większej skali transakcji, złożoności organizacyjnej i rozwiniętych systemów prawa międzynarodowego. Zbieżność symboliczna nie oznacza więc ciągłości mechanizmów gospodarczych. Inicjatywa Pasa i Szlaku jest przedsięwzięciem właściwym epoce globalnych łańcuchów wartości, cyfryzacji, rozbudowanych rynków kapitałowych i współzależności technologicznych – elementów, których odpowiedników nie sposób odnaleźć w starożytności. Historyczna potęga chińskiej gospodarki oraz jej wielowiekowa zdolność do utrzymywania rozwiniętych sieci produkcji i handlu muszą zostać skonfrontowane z problemem określanym w historiografii mianem wielkiej dywergencji (Great Divergence). Pojęcie to odnosi się

do procesu narastania różnic między rozwojem gospodarczym Europy Zachodniej a najbardziej rozwiniętymi regionami Azji, szczególnie w okresie przejścia do nowoczesnej industrializacji. Kenneth Pomeranz zakwestionował tradycyjne interpretacje, które przedstawiały europejską przewagę przemysłową jako nieuchronny rezultat wielowiekowej wyższości instytucjonalnej, kulturowej lub technologicznej. W jego ujęciu porównanie najbardziej zaawansowanych gospodarczo regionów Europy i Chin – zwłaszcza Anglii oraz delty Jangcy – ujawnia znacznie większe podobieństwo przedindustrialnych warunków, niż zakładano wcześniej.

Pomeranz przypisał szczególną rolę dostępności zasobów węgla oraz możliwościom wynikającym z europejskiej ekspansji kolonialnej i eksploatacji Nowego Świata. Nie rozstrzyga to jednak w pełni dyskusji; inni badacze wskazują na znaczenie odmiennych struktur kosztów pracy, produktywności rolnictwa, instytucji finansowych, organizacji nauki czy mechanizmów akumulacji kapitału. Spór o wielką dywergencję wykracza poza samą rekonstrukcję przyczyn rewolucji przemysłowej. Dotyczy on bowiem sposobu konstruowania wyjaśnień historycznych oraz roli przypisywanej instytucjom, zasobom naturalnym, technologii i przypadkowości zdarzeń. W interpretacjach instytucjonalistycznych rozwój gospodarczy zależy w istotnym stopniu od reguł określających prawa własności, możliwości zawierania kontraktów, struktury bodźców oraz relacji między państwem a przedsiębiorcami. Z kolei podejścia akcentujące uwarunkowania ekologiczne i geograficzne podkreślają ograniczenia energetyczne oraz możliwości wykorzystywania zasobów naturalnych.

Napięcie między mobilizacją zasobów a autonomią technologiczną

Historycy technologii zwracają z kolei uwagę na społeczne warunki tworzenia wiedzy, jej przekazywania oraz przekształcania odkryć w innowacje produkcyjne. Żadna z tych perspektyw nie posiada monopolu na wyjaśnienie historycznej transformacji gospodarek, gdyż mechanizmy rozwojowe mogą się wzajemnie wzmacniać lub neutralizować. Państwo dysponujące odpowiednią infrastrukturą i rozwiniętym aparatem administracyjnym może ułatwiać wymianę handlową, lecz nie musi automatycznie tworzyć warunków dla przełomowych innowacji technologicznych. Podobnie istnienie aktywnych rynków regionalnych nie przesądza o zdolności do przejścia od produkcji rzemieślniczej do przemysłowej.

Warto w tym miejscu rozróżnić zdolność państwa do mobilizowania zasobów od zdolności społeczeństwa do ich produktywnego wykorzystywania. Pierwsza oznacza możliwość organizowania pracy, pozyskiwania dochodów publicznych, przeprowadzania inwestycji oraz

realizacji celów zbiorowych. Druga odnosi się do jakości przedsiębiorczości, sprawności mechanizmów alokacyjnych, zdolności do innowacji, poziomu zaufania społecznego i efektywności instytucji regulujących stosunki gospodarcze. Obie te zdolności mogą być komplementarne, ale mogą też wchodzić w konflikt: nadmierna koncentracja decyzji bywa ograniczająca dla lokalnej inicjatywy gospodarczej, natomiast niedostateczna koordynacja prowadzi do fragmentacji rynku, powielania inwestycji i niewykorzystania korzyści skali. Analiza historyczna Chin ujawnia powtarzalność tego napięcia w różnych warunkach politycznych i technologicznych. Dlatego współczesnej ekspansji infrastrukturalnej nie należy interpretować jedynie jako demonstracji możliwości państwa, lecz jako próbę rozwiązania problemu koordynacji pomiędzy rozległymi systemami gospodarczymi, których uczestnicy kierują się odmiennymi interesami.

Wyjaśnienie przeobrażeń nowoczesnych Chin wymaga odwołania się do dziewiętnastowiecznej konfrontacji z europejską ekspansją gospodarczą i militarną. Wojny opiumowe, traktaty narzucające nierówne warunki stosunków międzynarodowych, utrata części autonomii celnej oraz powstawanie obszarów objętych szczególnymi przywilejami zagranicznych mocarstw istotnie przekształciły pozycję państwa Qing w gospodarce światowej. Jednocześnie imperium zmagało się z głębokimi kryzysami wewnętrznymi – wielkimi rebeliami społecznymi, trudnościami fiskalnymi i problemami z utrzymaniem kontroli nad terytorium. Procesy te nie wynikają wyłącznie z zewnętrznej agresji; kluczową rolę odgrywały tu także sprzeczności społeczne, zmiany demograficzne i ograniczenia instytucjonalne. Nie można jednak pomijać strukturalnego znaczenia przymusu militarnego i politycznego, który determinował charakter włączania Chin do rozwijającego się światowego systemu kapitalistycznego. Integracja gospodarcza następowała w warunkach rażącej nierównowagi sił, co ograniczało możliwości samodzielnego kształtowania reguł wymiany międzynarodowej.

Doświadczenia dziewiętnastego i pierwszej połowy dwudziestego wieku stały się fundamentem współczesnej chińskiej pamięci politycznej. Pojęcie okresu narodowego upokorzenia, obecne w oficjalnej narracji historycznej, obejmuje wydarzenia związane z ingerencją mocarstw zewnętrznych, utratą suwerenności, wojnami i kryzysami politycznymi. Jego znaczenie dla legitymizacji państwa polega na łączeniu wspomnienia historycznej słabości z postulatem odbudowy samodzielności gospodarczej, militarnej i technologicznej. W socjologii pamięci zbiorowej można tu dostrzec mechanizm tworzenia narracji wspólnotowej, w której przeszłość zostaje uporządkowana wokół konkretnych wartości i celów politycznych. Z perspektywy naukowej konieczne jest jednak odróżnienie rzeczywistych wydarzeń historycznych od sposobów ich późniejszego przedstawiania, gdyż pamięć polityczna podlega selekcji, reinterpretacji i instytucjonalnemu utrwalaniu.

Współczesne dążenie Chin do zwiększania autonomii technologicznej i ograniczania zależności od zagranicznych dostawców można analizować w kontekście tej historii, choć nie jest ona wyjaśnieniem wystarczającym. Równie istotne są aktualne konflikty handlowe, strategiczna rywalizacja mocarstw, potrzeby przemysłu oraz zmieniające się warunki globalizacji.

Modernizacja w chińskim stylu jako produkt ewolucji instytucjonalnej

Upadek dynastii Qing w 1911 roku, przemiany republikańskie, konflikty wewnętrzne, wojna z Japonią oraz powstanie Chińskiej Republiki Ludowej w 1949 roku wyznaczyły zasadnicze zerwania w historii chińskich instytucji politycznych i gospodarczych. Przejęcie władzy przez Komunistyczną Partię Chin oznaczało głęboką transformację fundamentów ideologicznych, struktury własności oraz organizacji produkcji i dystrybucji. Rozbudowa gospodarki planowej, kolektywizacja rolnictwa i państwowy przemysł zmieniły mechanizmy alokacji zasobów, relacje społeczne i miejsce przedsiębiorczości prywatnej. Jednocześnie okres maoistowski przyniósł katastrofy społeczne i gospodarcze – przede wszystkim Wielki Skok Naprzód i towarzyszący mu głód, a następnie instytucjonalne wstrząsy rewolucji kulturalnej. Przedstawianie rozwoju współczesnych Chin jako jednolitego procesu nieustannej modernizacji zacierałoby znaczenie tych wydarzeń. Zdolność administracyjna do mobilizacji społeczeństwa nie jest bowiem gwarancją racjonalności celów, wiarygodności informacji ani ochrony obywateli przed skutkami błędnych decyzji publicznych. Istotny zwrot nastąpił wraz z reformami z 1978 roku, kojarzonymi z Deng Xiaopingiem i stopniowym wprowadzaniem mechanizmów rynkowych do gospodarki socjalistycznej.

Wprowadzenie systemu odpowiedzialności gospodarstw domowych w rolnictwie, liberalizacja cen, rozwój przedsiębiorstw lokalnych, tworzenie specjalnych stref ekonomicznych oraz otwarcie na inwestycje zagraniczne głęboko zmieniły strukturę bodźców ekonomicznych. W przeciwieństwie do modeli opartych na gwałtownym demontażu systemu, reformy chińskie często przebiegały przez eksperymentowanie regionalne, stopniowe rozszerzanie wymiany rynkowej oraz współistnienie planowania z mechanizmami wolnorynkowymi. Bank Światowy zwraca uwagę na znaczenie reform instytucjonalnych dostosowanych do lokalnych warunków, choć efekty tych rozwiązań ewoluowały wraz z rozwojem gospodarczym i wyczerpywaniem się początkowych rezerw produktywności. Doświadczenie to można interpretować przez pryzmat teorii zmiany instytucjonalnej Douglassa Northa oraz koncepcji zależności od ścieżki rozwoju.

Instytucje gospodarcze nie powstają w próżni; są wprowadzane w środowisko istniejących interesów, struktur własności, norm społecznych i organizacji politycznych. Ich skuteczność zależy

nie tylko od formalnej konstrukcji, lecz od zdolności uczestników do adaptacji zachowań i wykorzystania nowych szans. Chiński model pokazał znaczenie eksperymentowania instytucjonalnego, jednak nie pozwala sformułować uniwersalnej reguły, według której stopniowość zawsze przynosi lepsze rezultaty niż szybka transformacja. Ocena ta zależy od warunków początkowych, jakości administracji, struktury społecznej, sytuacji międzynarodowej i zdolności systemu do korygowania błędów.

Ważne jest jednak rozpoznanie, że sukces gospodarczy Chin był wynikiem historycznie określonej kombinacji decentralizacji decyzji, integracji z rynkami światowymi, inwestycji publicznych, akumulacji kapitału, transferu technologii i mobilizacji pracy. Utrzymywanie jednopartyjnego systemu politycznego nie wykluczało ewolucji sposobów organizacji produkcji. Na tym tle kluczowe znaczenie zyskuje współczesna doktryna rozwoju sformułowana przez KPCh. Jej centralnym pojęciem stała się "modernizacja w chińskim stylu" – Zhongguo shi xiandaihua (中国式现代化), przedstawiana w dokumentach partyjnych jako długofalowa droga przekształcania Chin w nowoczesne państwo socjalistyczne. Program ten wykracza poza politykę gospodarczą, obejmując strukturę instytucji politycznych, rozwój technologiczny, porządek społeczny, kulturę, środowisko oraz pozycję państwa na arenie międzynarodowej.

Formalne podstawy tej wizji wyrastają z kolejnych etapów ideologii partyjnej: marksizmu-leninizmu, myśli Mao Zedonga i teorii Deng Xiaopinga, a obecnie są powiązane z doktryną określaną jako "myśl Xi Jinpinga o socjalizmie o chińskiej specyfice w nowej erze". Z perspektywy politologicznej jest to jednocześnie program polityczny, doktryna legitymizacyjna i system celów organizacyjnych dla instytucji publicznych na nadchodzące dziesięciolecia. XX Zjazd KPCh z października 2022 roku potwierdził dwuetapową strategię modernizacji. Pierwszy etap, trwający do 2035 roku, zakłada osiągnięcie zasadniczego poziomu modernizacji socjalistycznej, rozumianej jako rozwój potencjału gospodarczego, naukowego i technologicznego oraz usprawnienie zarządzania państwem. Drugi etap, od 2035 roku do połowy XXI wieku, wiąże się z budową silnego i nowoczesnego państwa socjalistycznego o rozwiniętej gospodarce, znaczącej pozycji międzynarodowej i wysokim poziomie dobrobytu społecznego. Perspektywa ta zbiega się z setną rocznicą utworzenia Chińskiej Republiki Ludowej w 2049 roku.

Ideologiczne ramy nowoczesnego państwa rozwojowego

W dokumentach partyjnych strategia ta została powiązana z pojęciem narodowego odrodzenia, gdzie cele materialne i technologiczne pozostają nierozerwalnie zespolone z zadaniem utrzymania

kierowniczej roli partii. Są to oficjalne cele i zobowiązania programowe, a nie prognozy, których urzeczywistnienie zostałoby naukowo zagwarantowane.

Szczególnie interesująca jest konstrukcja ideowa programu modernizacyjnego, przedstawiająca rozwój jako proces obejmujący pięć wzajemnie powiązanych wymiarów: gospodarkę, politykę, kulturę, społeczeństwo i środowisko naturalne. W oficjalnej nomenklaturze odpowiada jej koncepcja wuwei yiti (五位一体), określająca zintegrowany układ rozwoju. Uzupełnia ją strategia sige quanmian (四个全面), obejmująca budowę nowoczesnego państwa socjalistycznego, pogłębianie reform, rozwój rządzenia zgodnego z prawem w chińskim rozumieniu tej kategorii oraz wzmacnianie dyscypliny i nadzoru wewnątrzpartyjnego. Model ten zakłada określoną koordynację społeczną, w której różne sfery życia zbiorowego mają zostać podporządkowane wspólnemu kierunkowi modernizacyjnemu. Z punktu widzenia analizy naukowej istotne jest, że nie stanowi on wyłącznie technokratycznej strategii wzrostu PKB; odwołuje się również do celów normatywnych, takich jak dobrobyt społeczny, spójność wspólnoty politycznej, ochrona środowiska oraz stabilność instytucji. Równocześnie kierownicza rola partii ogranicza pluralizm polityczny i rodzi problem relacji między deklarowaną odpowiedzialnością za dobro społeczne a brakiem niezależnych mechanizmów kontroli i reprezentowania interesów obywateli.

W oficjalnej doktrynie znaczące miejsce zajmuje również pojęcie "wspólnego dobrobytu" – gongtong fuyu (共同富裕), które ma wyznaczać społeczny wymiar modernizacji. W interpretacji władz chińskich wzrost gospodarczy powinien stopniowo przekładać się na poprawę warunków życia oraz ograniczanie nadmiernych różnic w dostępie do owoców rozwoju.

Nie jest to jednak postulat prostego zrównania wszystkich dochodów ani deklaracja zniesienia prywatnej przedsiębiorczości. Chodzi raczej o relacje pomiędzy dynamiką akumulacji kapitału, systemem redystrybucji, usługami publicznymi, polityką regionalną oraz społecznymi skutkami mechanizmów rynkowych. W perspektywie teorii sprawiedliwości dystrybutywnej kluczowe staje się ustalenie, jakie kryteria dobrobytu przyjęto, w jaki sposób mierzy się nierówności i czy instytucje umożliwiają rzeczywistą ocenę skuteczności przyjmowanych działań.

Badacze gospodarki chińskiej zwracają uwagę, że realizacja programu wspólnego dobrobytu może wiązać się zarówno z rozwojem ochrony socjalnej i usług publicznych, jak i ze zwiększaniem administracyjnej ingerencji w działalność przedsiębiorstw. Ostateczne skutki zależą od konkretnych instrumentów regulacyjnych oraz ich wpływu na inwestycje, zatrudnienie i dystrybucję dochodów.

Strategiczne planowanie jako narzędzie nowoczesnej modernizacji gospodarczej

Długookresowy charakter przyjętej strategii potwierdzono w piętnastym chińskim planie pięcioletnim na lata 2026–2030, zatwierdzonym przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych 12 marca 2026 roku. Dokument ten wpisuje kolejny okres planistyczny w szerszą perspektywę osiągnięcia głównych celów modernizacyjnych do 2035 roku, kładąc szczególny nacisk na rozwój zaawansowanego przemysłu, samodzielność technologiczną, podniesienie jakości wzrostu gospodarczego oraz ścisłe powiązanie bezpieczeństwa państwa z bezpieczeństwem ekonomicznym. Program podkreśla konieczność łączenia efektywności rynku z aktywnością administracji publicznej, rozwijania nowych sił wytwórczych oraz wzmacniania krajowego obiegu gospodarczego przy jednoczesnym utrzymaniu powiązań międzynarodowych. Według oficjalnych założeń państwo ma jednocześnie wspierać konkurencję i innowacje, organizować wielkie przedsięwzięcia strategiczne oraz koordynować cele gospodarcze z politycznymi.

Współczesny chiński aparat doktrynalny posługuje się pojęciem nowych jakościowo sił wytwórczych (xin zhi shengchanli, 新质生产力), które odnosi się do transformacji gospodarczej opartej na zaawansowanych technologiach, innowacjach naukowych i zmianie struktury produkcji. W ujęciu ekonomicznym koncepcję tę można rozpatrywać w kontekście teorii wzrostu endogenicznego Paula Romera oraz Schumpeterowskiego rozumienia innowacji jako motoru przemian gospodarczych. Należy jednak odróżnić zbieżność problematyki od tożsamości teoretycznej. Chińska doktryna pozostaje elementem programu politycznego, w którym rozwój technologiczny jest nierozerwalnie związany z konkretnym modelem zarządzania państwem i priorytetami bezpieczeństwa narodowego.

Teorie ekonomiczne poszukują natomiast wyjaśnień mechanizmów powstawania innowacji, wzrostu produktywności i zmian konkurencyjności – wyników, które powinny podlegać empirycznej weryfikacji. Samo administracyjne uznanie konkretnych sektorów za strategiczne nie gwarantuje więc wypracowania trwałych przewag technologicznych. Kluczowe znaczenie mają tu jakość systemu badawczego, realna konkurencja, dostęp do kapitału, instytucjonalna swoboda poszukiwania rozwiązań oraz efektywność komercjalizacji wiedzy.

W perspektywie socjologii politycznej chiński projekt modernizacyjny ujawnia napięcie między długookresową koordynacją strategiczną a zdolnością do korygowania błędnych decyzji. Wieloletnie cele mogą wprawdzie ograniczać niepewność inwestycyjną i sprzyjać finansowaniu infrastruktury, tworząc przewidywalne warunki dla wybranych sektorów. Równocześnie

koncentracja uprawnień decyzyjnych zwiększa ryzyko utrzymywania przedsięwzięć pozbawionych uzasadnienia ekonomicznego – zwłaszcza gdy system oceny kadr premiuje zgodność z priorytetami administracyjnymi zamiast ujawniania niepowodzeń. W ekonomii organizacji odpowiada to problemowi powstawania miękkich ograniczeń budżetowych, opisanemu przez Jánosa Kornaia, oraz asymetrii informacji między ośrodkami decyzyjnymi a jednostkami wykonawczymi. Wartość planowania długookresowego nie może zatem zależeć wyłącznie od horyzontu czasowego deklarowanych celów; wymaga ona analizy jakości danych, sprawności mechanizmów odpowiedzialności, możliwości wycofania się z błędnych inwestycji oraz odporności instytucji na polityczne zniekształcanie informacji.

Badania nad współczesną gospodarką Chin wskazują ponadto, że realizacja programu modernizacyjnego przebiega w warunkach istotnych ograniczeń strukturalnych. Należą do nich zmiany demograficzne, wysokie zadłużenie podmiotów publicznych i prywatnych, kryzys rynku nieruchomości, nierównowaga między konsumpcją a inwestycjami oraz rosnące napięcia w międzynarodowych stosunkach gospodarczych. Opracowania Brookings Institution i Center for Strategic and International Studies sugerują, że model wzrostu oparty na intensywnych inwestycjach infrastrukturalnych i nieruchomościach wyczerpał swoje możliwości, co zwiększa znaczenie zmian struktury popytu i produktywności.

Nie oznacza to automatycznej niemożności realizacji chińskich celów, lecz wskazuje na potrzebę odróżnienia zamierzeń strategicznych od rzeczywistych mechanizmów gospodarczych. W tym sensie długookresowy program modernizacji jest jednocześnie przedmiotem politycznej realizacji i hipotezą o możliwościach transformacji gospodarki, której przesłanki powinny podlegać niezależnej kontroli empirycznej. Z tego punktu widzenia Inicjatywa Pasa i Szlaku staje się jednym z narzędzi realizacji programu modernizacji, gdyż pozwala powiązać krajową politykę przemysłową z tworzeniem zewnętrznych rynków zbytu, rozbudową logistyki i kształtowaniem międzynarodowych standardów technicznych. Znaczenie tego przedsięwzięcia potwierdzono w planie pięcioletnim na lata 2026–2030, łącząc rozwój BRI z poprawą jakości połączeń infrastrukturalnych, koordynacją standardów i pogłębianiem relacji z państwami partnerskimi. Szczególną uwagę poświęcono systemowi połączeń Chiny-Europa, sprawności transportu multimodalnego oraz rozbudowie korytarza transkaspijskiego.

Zastosowane w chińskim dokumencie rozróżnienie między powiązaniami fizycznymi (infrastrukturalnymi), regulacyjnymi a relacjami międzyludzkimi potwierdza, że współczesna polityka integracyjna wykracza poza budowę dróg i portów. Obejmuje ona również tworzenie instytucjonalnych i społecznych warunków niezbędnych do efektywnego wykorzystania tej infrastruktury.

Od szlaku handlowego do instytucjonalnie wytwarzanego rynku

Historyczne doświadczenie Chin ukazuje nie tyle istnienie niezmiennego wzorca cywilizacyjnego, co wielokrotne próby zorganizowania gospodarki na dużą skalę i poszukiwanie równowagi między funkcjami publicznymi a aktywnością rynkową. W różnych epokach rozwiązania tych problemów przybierały formę administracyjnej standaryzacji, rozbudowy transportu, wspierania specjalizacji regionalnej, regulowania zaopatrzenia, rozwoju instytucji handlowych czy ograniczania wymiany zewnętrznej. Współczesna gospodarka chińska korzysta z innych technologii, operuje w odmiennych stosunkach własności i funkcjonuje w międzynarodowym systemie prawnym, który nie ma bezpośredniego odpowiednika w historii dawnych imperiów.

Można jednak dostrzec powracające problemy funkcjonalne, których rozwiązanie wymaga właściwej organizacji relacji między centrum politycznym, władzami regionalnymi, przedsiębiorstwami a społeczeństwem. Dlatego dla rzetelnej oceny chińskiego modelu rozwoju kluczowe jest przejście od historii idei i instytucji do analizy współczesnych mechanizmów polityki przemysłowej.

Długotrwała zdolność do organizowania rozległych przedsięwzięć zbiorowych może być istotnym zasobem rozwojowym, o ile towarzyszy jej wiedza, przejrzystość reguł, produktywna przedsiębiorczość i sprawna koordynacja. Może jednak prowadzić do utrwalania błędnych decyzji, gdy hierarchia polityczna blokuje przepływ informacji, a koszty działań publicznych rozproszone są między podmioty pozbawione realnego wpływu na proces decyzyjny. Nie istnieje zatem prosta zależność między rozległością aparatu państwowego a jakością rozwoju gospodarczego; znaczenie ma konkretna struktura instytucji i rodzaj relacji łączących władzę z rynkiem. W kontekście Wielkiego Rynku Eurazjatyckiego to rozróżnienie pozwala właściwie określić rolę infrastruktury. Drogi, magistrale kolejowe, porty i systemy cyfrowe zwiększają przepływ towarów i informacji, lecz dopiero ich powiązanie z instytucjami gospodarczymi pozwala ocenić skalę i trwałość korzyści. Połączenie kolejowe skraca czas transportu i otwiera odległe rynki, ale nie rozstrzyga o opłacalności inwestycji, skutkach społecznych ani podziale zysków między państwami.

Współpraca gospodarcza może sprzyjać przedsiębiorczości i specjalizacji, a jednocześnie generować nowe asymetrie finansowe, technologiczne i polityczne. Aby zrozumieć rzeczywiste znaczenie BRI, niezbędne jest zatem przejście od pojęcia szlaku handlowego do pojęcia instytucjonalnie wytwarzanego rynku, którego uczestnicy nie tylko dokonują wymiany, lecz także współtworzą i negocjują reguły jej prowadzenia.

Perspektywa historyczna pozwala również sformułować zasadnicze rozróżnienie aksjologiczne. Trwałość cywilizacji nie jest tożsama z pomyślnością jej mieszkańców, podobnie jak wielkość państwa czy dynamika rozwoju gospodarczego nie są samodzielnymi miernikami jakości życia społecznego. Cywilizacja chińska przetrwała liczne okresy dezintegracji, przemocy i kryzysów demograficznych, zachowując zdolność do reprodukowania i reinterpretowania znaczącej części własnego dorobku kulturowego. Właśnie ta umiejętność odtwarzania instytucji, adaptowania wzorców organizacyjnych i czerpania z doświadczeń pokoleń stanowi jeden z najciekawszych przedmiotów badań nad jej ciągłością.

Nie oznacza to jednak, że każde rozwiązanie wdrażane w imię trwałości państwa jest społecznie korzystne. Ocenę rozwoju należy odnosić również do zakresu wolności jednostki, bezpieczeństwa materialnego, możliwości uczestnictwa społecznego, ochrony przed arbitralnością władzy oraz sprawiedliwego podziału korzyści i obciążeń.

Nowoczesne państwo rozwojowe jako synteza tradycji i doktryny

Współczesna Inicjatywa Pasa i Szlaku może być zatem rozpatrywana jako przedsięwzięcie osadzone w wielowiekowej historii chińskiego myślenia o organizacji przestrzeni, choć jej istota należy do zupełnie nowej epoki gospodarczej. Nie jest ona rekonstrukcją dawnych szlaków w ich pierwotnym znaczeniu, lecz próbą stworzenia wielkoskalowej infrastruktury wymiany, której funkcjonowanie zależy od współczesnych przedsiębiorstw, instytucji finansowych, regulacji międzynarodowych i polityki przemysłowej. Z perspektywy historii gospodarczej Chiny dostarczają szczególnie bogatego materiału do badania relacji między państwem a rynkiem; ich dzieje obejmują bowiem zarówno okresy intensywnej komercjalizacji, jak i doświadczenia administracyjnego ograniczania wymiany, centralnego planowania oraz stopniowej transformacji instytucjonalnej. Z punktu widzenia współczesnej socjologii ekonomicznej kluczowy staje się zatem nie spór o to, czy państwo powinno zastępować rynek, lecz rozpoznanie warunków, w których działalność instytucji publicznych umożliwia rozwój produktywnej przedsiębiorczości, a także sytuacji, w których interwencjonizm prowadzi do nieefektywności i zależności.

W tym sensie analiza chińskiego doświadczenia historycznego stanowi przygotowanie do rekonstrukcji współczesnego modelu państwa rozwojowego. Jego właściwości nie wynikają bezpośrednio z konfucjanizmu, legizmu, cesarskiej biurokracji czy tradycji dawnych szlaków handlowych. Są one rezultatem wielowarstwowej transformacji, w której dziedzictwo instytucjonalne współistnieje z marksistowską doktryną polityczną, doświadczeniami gospodarki

planowej, reformami rynkowymi, rozwojem prywatnej przedsiębiorczości i nowoczesną polityką technologiczną. Rozpoznanie tych zależności pozwala odrzucić zarówno uproszczenie przedstawiające Chiny jako państwo niezmiennej tradycji, jak i interpretację sprowadzającą ich rozwój do mechanicznego przejęcia zachodnich instytucji gospodarczych. Przedmiotem dalszego wywodu staje się określenie, w jaki sposób współczesne państwo chińskie organizuje rynek, mobilizuje kapitał i wykorzystuje rywalizację lokalnych ośrodków gospodarczych oraz jakie konsekwencje niesie ten model dla przedsięwzięć transkontynentalnych. Dopiero na tym poziomie analizy możliwe będzie rozpoznanie ekonomicznego i społecznego znaczenia CR Express oraz wyjaśnienie, dlaczego projekt łączący chińskie ośrodki produkcyjne z rynkami europejskimi wymaga jednocześnie aktywności przedsiębiorców, interwencji władz lokalnych, koordynacji państwowej i uzgodnień międzynarodowych.

Doświadczenie historyczne wskazuje, że żaden wielki rynek nie istnieje niezależnie od instytucji umożliwiających zawieranie transakcji, egzekwowanie zobowiązań i ograniczanie ryzyka. Pozostaje jednak otwarta kwestia, czy tworzenie takich struktur zwiększa samodzielność gospodarczą wszystkich uczestników wymiany, czy prowadzi do powstawania nowych hierarchii zależności. Rozstrzygnięcie tego problemu wymaga pogłębienia teorii państwa rozwojowego, ekonomii instytucjonalnej i socjologii rynku, a następnie skonfrontowania ich z praktyką działania współczesnych chińskich przedsiębiorstw i władz regionalnych.

> Ostatecznie, budowa wielkiego rynku eurazjatyckiego stawia nas przed fundamentalnym pytaniem o naturę współczesnej integracji. Czy tworzenie rozległych struktur instytucjonalnych i infrastrukturalnych rzeczywiście zwiększa samodzielność gospodarczą wszystkich uczestników wymiany, czy może w rzeczywistości projektuje nowe, subtelniejsze hierarchie zależności? Odpowiedź na to pytanie nie leży w symbolice dawnych szlaków, lecz w tym, kto w nowym systemie będzie dyktował reguły gry i kto poniesie koszty jego utrzymania.

Inspiracje

[1]

"The China-Europe Railway Express" Bai Gao

Springer Nature | ISBN: 9789811928826

Bai Gao (ur. 1955) jest profesorem socjologii na Uniwersytecie Duke'a. Uzyskał tytuł licencjata i magistra na Uniwersytecie Pekińskim, a doktorat z socjologii na Uniwersytecie Princeton w 1994 roku. Gao dołączył do kadry Uniwersytetu Duke'a w 1993 roku, gdzie jego badania naukowe koncentrują się na socjologii ekonomicznej, porównawczej socjologii historycznej oraz międzynarodowej ekonomii politycznej, ze szczególnym uwzględnieniem relacji państwo-rynek w Azji Wschodniej i polityki przemysłowej. Do jego najważniejszych monografii należą: „Economic Ideology and Japanese Industrial Policy: Developmentalism from 1931 to 1965", za którą otrzymał Nagrodę Pamięci Hiromi Arisawy, oraz „Japan's Economic Dilemma: The Institutional Origins of Prosperity and Stagnation". Oprócz badań nad japońskim kapitalizmem, Gao prowadził szeroko zakrojone badania nad współczesnym rozwojem gospodarczym Chin, systemami innowacji technologicznych i sieciami infrastrukturalnymi.

Bai Gao *(born 1955) is a Professor of Sociology at Duke University. He received his bachelor's and master's degrees from Peking University and earned his Ph.D. in sociology from Princeton University in 1994. Gao joined the faculty at Duke University in 1993, where his scholarship centers on economic sociology, comparative historical sociology, and international political economy, with special focus on East Asian state-market relations and industrial policy. His seminal monographs include Economic Ideology and Japanese Industrial Policy: Developmentalism from 1931 to 1965, which won the Hiromi Arisawa Memorial Award, and Japan's Economic Dilemma: The Institutional Origins of Prosperity and Stagnation. In addition to his foundational studies on Japanese capitalism, Gao has conducted extensive research on China's contemporary economic development, technological innovation systems, and infrastructure networks.*

Duke University

Literatura uzupełniająca

Książki

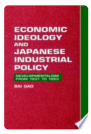
Książki autora i dzieła przywołane w tekście:

[1] "Japan's Economic Dilemma"

Bai Gao

2001 | Cambridge University Press | ISBN: 9780521793735

[2] "Economic Ideology and Japanese Industrial Policy"

Bai Gao

2002 | Cambridge University Press | ISBN: 9780521894500

[3] "The Social Origin of Economic Reasoning"

Bai Gao

1994

[4] "High-Speed Rail: an Analysis of the Chinese Innovation System"

Bai Gao

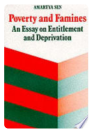
2019 | World Scientific Publishing Company | ISBN: 9789811206740

[5] "Zhong guo li shi wen wu qu tan"

Zhen Bai Gao

1957

Książki autorów przywoływanych i literatura pokrewna:

[6] "Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation"

Amartya Sen

Oxford University Press | ISBN: 9780198284635

[7] "On history"

Fernand Braudel

University of Chicago Press | ISBN: 9780226071510

[8] "China Transformed"

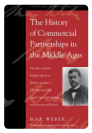
Roy Bin Wong

1997 | Cornell University Press | ISBN: 9780801483271

[9] "The rational and social Foundations of music"

Max Weber

ISBN: 9780809300150

[10] "The History of Commercial Partnerships in the Middle Ages"

Max Weber

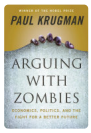
2003 | Bloomsbury Publishing PLC | ISBN: 9780742520493

[11] "THE PROTESTANT ETHIC AND THE SPIRIT OF CAPITALISM"

MAX WEBER

1958

[12] "Arguing with Zombies"

Paul Krugman

National Geographic Books | ISBN: 9781324005018

[13] "Peddling Prosperity"

Paul Krugman

W. W. Norton & Company | ISBN: 9780393036022

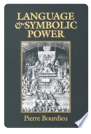
[14] "Spatial Development Planning"

Masahisa Fujita

1978 | North-Holland

[15] "India: Economic Development and Social Opportunity"

Amartya Sen

[16] "Language and symbolic power"

Pierre Bourdieu

Harvard University Press | ISBN: 9780674510418

[17] "Das kulturelle Gedächtnis Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen"

Jan Assmann

C.H.Beck | ISBN: 9783406703409

[18] "Egypt: theologie a zbožnost rané civilizace"

Jan Assmann

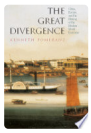
ISBN: 9788072980529

[19] "Monarchische Herrschaft im Altertum"

Jan Assmann

Walter de Gruyter GmbH & Co KG | ISBN: 9783110461794

[20] "The Great Divergence"

Kenneth Pomeranz

Princeton University Press | ISBN: 9780691090108

[21] "The Great Divergence: Europe, China, and the Making of the Modern World Economy"

Kenneth Pomeranz

Princeton University Press | ISBN: 9780691217185

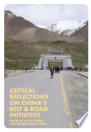
[22] "Statement by comrade Mao Zedong, chairman of the Central Committee of the Communist Party of China, in support of the Afro-American struggle against violent repression"

Mao Zedong

[23] "The Road to a Free Economy"

János Kornai

1990 | W. W. Norton

[24] "Critical Reflections on China's Belt & Road Initiative"

Alan Chong, Quang Minh Pham

2020 | Springer Nature | ISBN: 9789811320989

[25] "China's Belt and Road Initiative in a Global Context"

Jawad Syed, Yung-Hsiang Ying

2019 | Palgrave Macmillan | ISBN: 9783030147211

[26] "The Belt and Road Initiative"

Gao Xiang, Kostas Gouliamos, Liu Zuokui, Christos Kassimeris

2025 | Springer Nature | ISBN: 9789819611287

[27] "Revitalising the Silk Road"

Richard T. Griffiths

2017 | Hipe Publications | ISBN: 9789492439024

[28] "China's 'Belt and Road' Initiative -- Mapping the World's Normative and Strategic Implications"

Julien Chaisse

2018

[29] **"China's One Belt One Road Initiative"**

Tai-Wei Lim

2016 | ISBN: 9781783269303

Artykuły naukowe

Prace autorów przywoływanych w tekście:

[1] **"Endogenous Technological Change"**

Paul Romer

1990 | Journal of Political Economy | DOI: 10.1086/261725

Źródło

[2] **"Crime and Punishment: An Economic Approach"**

Gary S. Becker

1968 | Journal of Political Economy | DOI: 10.1086/259394

Źródło

[3] **"Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism"**

Fernand Braudel

1977

Źródło

[4] **"Capitalism and material life, 1400-1800"**

Fernand Braudel, Miriam Kochan

1973

Źródło

[5] **"History and the Social Sciences: longue durée"**

Fernand Braudel

2020 | Lietuvos istorijos studijos | DOI: 10.15388/lis.2020.45.10

Źródło

[6] **"The Expansion of Europe and the “Longue Durée”"**

Fernand Braudel

1978 | Expansion and Reaction | DOI: 10.1007/978-94-009-9947-3_2

Źródło

[7] **"Before and Beyond Divergence"**

Jean-Laurent Rosenthal, Roy Bin Wong

2011 | Harvard University Press eBooks | DOI: 10.4159/harvard.9780674061293

Źródło

[8] **"Reflections on Qing Institutions of Governance: Chinese Empire in Comparative Perspective"**

Roy Bin Wong

2012

Źródło

[9] **"Taxing Transformations : Some Fiscal Features of Chinese States Past and Present"**

Roy Bin Wong

2005 | Études chinoises | DOI: 10.3406/etchi.2005.1354

Źródło

[10] **"Xi Jinping The Governance Of China"**

Xi Jinping

2014

Źródło

[11] **"The Second COE-ARI joint workshop : dynamic rimlands and open heartlands : maritime Asia as a site of interactions : 27-28 October 2006, Nagasaki Museum of History and Culture, Nagasaki, Japan"**

至朗 桃木, Takashi Hasuda, Geoff Wade, Shinji Yamauchi, Léonard Blussé, Roy Bin Wong

2007

Źródło

[12] **"Germany's Future Form of State"**

Max Weber

2021 | Max Weber Studies | DOI: 10.1353/max.2021.0000

Źródło

[13] **"Black Phosphorus Revisited: A Missing Metal-Free Elemental Photocatalyst for Visible Light Hydrogen Evolution"**

Xianjun Zhu, Taiming Zhang, Zijun Sun, Huanlin Chen, Jian Guan, Shangfeng Yang

2017 | Advanced Materials | DOI: 10.1002/adma.201605776

Źródło

[14] "26 mA cm−2 Jsc from organic solar cells with a low-bandgap nonfullerene acceptor"

Zuo Xiao, Xue Jia, Dan Li, Shizhe Wang, Xinjian Geng, Shangfeng Yang

2017 | 中国科学通报：英文版 | DOI: 10.1016/j.scib.2017.10.017

Źródło

[15] "Metal Nitride Cluster Fullerenes: Their Current State and Future Prospects"

Lothar Dunsch, Shangfeng Yang

2007 | Small | DOI: 10.1002/smll.200700036

Źródło

[16] "Modifying Tradition: Understanding Organizational Change in Chinese Elite Sport Training at the Grassroots Level"

Yang Ma, Markus Kurscheidt

2021 | Sustainability | DOI: 10.3390/su13074048

Źródło

[17] "Emerging role of natural products in cancer immunotherapy"

Songtao Dong, Xiangnan Guo, Fei Han, Zhonggui He, Yongjun Wang

2021 | Acta Pharmaceutica Sinica B | DOI: 10.1016/j.apsb.2021.08.020

Źródło

[18] "Preparation, characteristics and assessment of a novel gelatin–chitosan sponge scaffold as skin tissue engineering material"

Fei Han, Yang Dong, Zhen Su, Ran Yin, Aihua Song

2014 | International Journal of Pharmaceutics | DOI: 10.1016/j.ijpharm.2014.09.036

Źródło

[19] "A rapid and sensitive UHPLC-FT-ICR MS/MS method for identification of chemical constituents in Rhodiola crenulata extract, rat plasma and rat brain after oral administration"

Fei Han, Yanting Li, Li Maria Ma, Tianfeng Liu, Yawen Wu

2016 | Talanta | DOI: 10.1016/j.talanta.2016.07.014

Źródło

[20] "Increasing Returns and Economic Geography"

Paúl Krugman

1990 | Journal of Political Economy | DOI: 10.3386/w3275

Źródło

[21] "Geography and Trade"

Paúl Krugman

1991 | RePEc: Research Papers in Economics

Źródło

[22] "The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade"

Thomas J. Holmes, Masahisa Fujita, Paúl Krugman, Anthony J. Venables

2000 | Southern Economic Journal | DOI: 10.1002/j.2325-8012.2000.tb00353.x

Źródło

[23] "Increasing returns, monopolistic competition, and international trade"

Paúl Krugman

1979 | Journal of International Economics | DOI: 10.1016/0022-1996(79)90017-5

Źródło

[24] "Economics of Agglomeration"

Masahisa Fujita, Jacques-François Thisse

2013 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9781139051552

Źródło

[25] "Economics of Agglomeration : Cities, Industrial Location, and Regional Growth"

Masahisa Fujita, Jacques-François Thisse

2002

Źródło

[26] "Urban Economic Theory: Land Use and City Size."

John B. Parr, Masahisa Fujita

1990 | The Economic Journal | DOI: 10.2307/2233705

Źródło

[27] "1 Economic Geography and International Inequality"

Globalisation Programme, Stephen J. Redding, Anthony J. Venables

2010

Źródło

[28] "Multinational firms and the new trade theory"

James R. Markusen, Anthony J. Venables

1998 | Journal of International Economics | DOI: 10.1016/s0022-1996(97)00052-4

Źródło

[29] **"Using Natural Resources for Development: Why Has It Proven So Difficult?"**

Anthony J. Venables

2016 | The Journal of Economic Perspectives | DOI: 10.1257/jep.30.1.161

Źródło

[30] **"Traditional Finance and China's Agricultural Trade, 1920-1933"**

MA Jun-ya

2008 | Modern China | DOI: 10.1177/0097700408315990

Źródło

[31] **"Sacrificing Local Interests: Water control policies of the Ming and Qing governments and the local economy of Huaibei, 1495–1949"**

MA Jun-ya, Tim Wright

2013 | Modern Asian Studies | DOI: 10.1017/s0026749x12000583

Źródło

[32] **"“Golden caves”: The Grand Canal and the environmental world of late imperial China"**

MA Jun-ya, Stephen R. Halsey

2025 | Chinese Studies in History | DOI: 10.1080/00094633.2025.2501484

Źródło

[33] **"Partner or Enemy——On the Changes of Ecological Environment in the North of the Huaihe River and the South of the Yangze River from the Relations between Human and Tigers"**

MA Jun-ya

2012 | Journal of Huaiyin Teachers College

Źródło

[34] **"The Political Economy of Coal Mine Disasters in China: “Your Rice Bowl or Your Life”"**

Tim Wright

2004 | The China Quarterly | DOI: 10.1017/s0305741004000517

Źródło

[35] **"The Political Economy of the Chinese Coal Industry"**

Tim Wright

2012 | Routledge eBooks | DOI: 10.4324/9780203802588

Źródło

[36] **"Coal Mining in China's Economy and Society, 1895-1937."**

Philip Richardson, Tim Wright

1985 | The Economic History Review | DOI: 10.2307/2597225

Źródło

[37] **"“A Method of Evading Management”—Contract Labor in Chinese Coal Mines before 1937"**

Tim Wright

1981 | Comparative Studies in Society and History | DOI: 10.1017/s0010417500013591

Źródło

[38] **"Famine's Foes in Ch'ing China"**

R. Bin Wong, Peter C. Perdue, Pierre-Étienne Will

1983 | Harvard Journal of Asiatic Studies | DOI: 10.2307/2719025

Źródło

[39] **"Traditional Government in Imperial China. A Critical Analysis"**

Pierre-Étienne Will

1984 | Pacific Affairs | DOI: 10.2307/2758399

Źródło

[40] **"Bureaucratie officielle et bureaucratie réelle. Sur quelques dilemmes de l'administration impériale à l'époque des Qing"**

Pierre-Étienne Will

1989 | Études chinoises | DOI: 10.3406/etchi.1989.1099

Źródło

[41] **"10. Xi’an, 1900–1940: From Isolated Backwater to Resistance Center"**

Pierre-Étienne Will

2013 | BRILL eBooks | DOI: 10.1163/9789004249912_011

Źródło

[42] **"Great transformation: The political and economic origins of our time"**

Karl Polanyi, Joseph Eugène Stiglitz, Fred Block

1944

Źródło

[43] **"The Great Transformation"**

Karl Polanyi

2002 | Wiley eBooks | DOI: 10.1002/9780470755679.ch4

Źródło

[44] **"Trade and market in the early empires"**

Karl Polanyi

1957

Źródło

[45] **"Trade and Market in the Early Empires: Economies in History and Theory"**

Donald Dewey, Karl Polanyi, Conrad M. Arensberg, Harry W. Pearson

1958 | The American Historical Review | DOI: 10.1086/ahr/63.2.376

Źródło

[46] **"Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress"**

Jean-Paul Fitoussi, Amartya Kumar Sen, Joseph Eugène Stiglitz

2011

Źródło

[47] **"Health: perception versus observation"**

Amartya Kumar Sen

2002 | BMJ | DOI: 10.1136/bmj.324.7342.860

Źródło

[48] **"Economics, law, and ethics"**

Amartya Sen

2009 | Against Injustice | DOI: 10.1017/cbo9780511657443.002

Źródło

[49] **"SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY WELL-BEING: A STUDY OF TRUST, NETWORKS, AND COOPERATION"**

Robert J. Sampson, Alejandro Portes, Pierre Bourdieu

2026 | Journal of Humanities and Social Thought | DOI: 10.21474/jnhsto1/159

Źródło

[50] "The Economic Approach to Human Behavior"

Gary S. Becker

1976 | University of Chicago Press eBooks | DOI: 10.7208/chicago/9780226217062.001.0001

Źródło

[51] "The Economics of Discrimination."

David A. Collard, Gary S. Becker

1972 | The Economic Journal | DOI: 10.2307/2230052

Źródło

[52] "Growing human capital investment in China compared to falling investment in the United States"

Gary Becker

2012 | Journal of Policy Modeling | DOI: 10.1016/j.jpolmod.2012.05.001

Źródło

[53] "Review of: Bernbeck, R., Hofmann, K. P. & Sommer, U. (eds.) (2017). Between Memory Sites and Memory Networks. New Archaeological and Historical Perspectives. Berlin: Edition Topoi"

Jakob Schneider, J. Assmann

2020

Źródło

[54] "The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy"

Richard N. Cooper, Kenneth L Pomeranz

2000 | Foreign Affairs | DOI: 10.2307/20049750

Źródło

[55] "The Great Divergence"

Kenneth L Pomeranz

2000 | Princeton University Press eBooks | DOI: 10.1515/9780691217192

Źródło

[56] "Political Economy and Ecology on the Eve of Industrialization: Europe, China, and the Global Conjuncture"

Kenneth L Pomeranz

2002 | The American Historical Review | DOI: 10.1086/ahr/107.2.425

Źródło

[57] "The Making of a Hinterland: State, Society, and Economy in Inland North China, 1853-1937"

Thomas R. Gottschang, Kenneth L Pomeranz

1995 | Economic Geography | DOI: 10.2307/144362

Źródło

[58] "Fundamental issues in present-day China"

Deng Xiaoping

1987

Źródło

[59] "On the Peaceful Reunification of China's Mainland and Taiwan"

Deng Xiaoping

2002 | Chinese Law & Government | DOI: 10.2753/clg0009-4609350332

Źródło

[60] "Impacts of Parenting Style,Physical Self on Gender Role Development in High School Students"

Deng Xiaoping

2008 | Xinli fazhan yu jiaoyu

Źródło

[61] "We Must Adhere to Socialism and Prevent Peaceful Evolution toward Capitalism"

Deng Xiaoping

1996 | Chinese Law & Government | DOI: 10.2753/clg0009-4609290117

Źródło

[62] "Institutions, Institutional Change and Economic Performance"

Douglass C. North

1990 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9780511808678

Źródło

[63] "Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England"

Douglass C. North, Barry R.VE Weingast

1989 | The Journal of Economic History | DOI: 10.1017/s0022050700009451

Źródło

[64] "Structure and Change in Economic History"

Peter George, Douglass C. North

1983 | Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d économique | DOI: 10.2307/135165

Źródło

[65] "Economic Performance Through Time"

Douglass C. North

1993 | Revista Universidad EAFIT

Źródło

[66] "Quotations from Chairman Mao Tse-tung"

Mao Zedong, MAO TSE-TUNG

1964

Źródło

[67] "The Chinese revolution and the Chinese Communist Party."

Mao Zedong

1961

Źródło

[68] "Mao's Road to Power Revolutionary Writings 1912 · 1949"

Mao Zedong, Stuart R. Schram, Mao Tung

2018 | Routledge eBooks | DOI: 10.4324/9781315702612

Źródło

[69] "Mao's Road to Power"

Mao Zedong, Nancy J. Hodes

2018 | Routledge eBooks | DOI: 10.4324/9781315702605

Źródło

[70] "Congratulatory Message from PRC Chairman Xi Jinping on the Occasion of the 60th Anniversary of Russia-China Friendship Association"

Xi Jinping

2018 | Far Eastern Affairs | DOI: 10.21557/fea.50944268

Źródło

[71] **"Economic Integration and Endogenous Growth"**

Luis A Rivera-Batiz, Paul Romer

1991 | The Quarterly Journal of Economics | DOI: 10.2307/2937946

Źródło

[72] **"Idea gaps and object gaps in economic development"**

Paul Romer

1993 | Journal of Monetary Economics | DOI: 10.1016/0304-3932(93)90029-f

Źródło

[73] **"New goods, old theory, and the welfare costs of trade restrictions"**

Paul Romer

1994 | Journal of Development Economics | DOI: 10.1016/0304-3878(94)90021-3

Źródło

[74] **"6. Coordination Mechanisms"**

János Kornai

1992 | Princeton University Press eBooks | DOI: 10.1515/9780691228020-009

Źródło

[75] **"4 Some Lessons from the Hungarian Experience for Chinese Reformers"**

János Kornai

1989 | Lynne Rienner Publishers eBooks | DOI: 10.1515/9781685851439-006

Źródło

[76] **"A steep road: an interview by László Zsolt Szabó on the stabilization programme"**

János Kornai

1997 | Edward Elgar Publishing eBooks | DOI: 10.4337/9781035351817.00009

Źródło

[77] **"The Place of the Soft Budget Constraint Syndrome in Economic Theory"**

János Kornai

1998 | Journal of Comparative Economics | DOI: 10.1006/jcec.1997.1505

Źródło

Artykuły naukowe autora:

[78] "The Postwar Japanese Economy"

Bai Gao

2007 | Blackwell Publishing Ltd eBooks | DOI: 10.1002/9780470751398.ch18

Źródło

[79] "Japan's Economic Dilemma: The Institutional Origin of Prosperity and Stagnation"

Chikako Usui, Bai Gao

2003 | Contemporary Sociology A Journal of Reviews | DOI: 10.2307/3089589

Źródło

[80] "Neoliberal and Classical Developmentalism: A Comparative Analysis of the Chinese and Japanese Models of Economic Development"

Bai Gao

2013 | Palgrave Macmillan UK eBooks | DOI: 10.1057/9781137323088_4

Źródło

[81] "The Informal Economy in the Era of Information Revolution and Globalization: The Shanzhai 〖CellPhone Industry in China"

Bai Gao

2011 | 社会杂志

Źródło

[82] "The Rubik's Cube state: A reconceptualization of political change in contemporary China"

Bai Gao

2009 | Research in the sociology of work | DOI: 10.1108/s0277-2833(2009)0000019017

Źródło

[83] "Japan's Economic Dilemma"

Bai Gao

2001 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9780511612930

Źródło

[84] "Globalization and Domestic Coping Strategies: The Development of China's Industrial Clusters"

Guowu Li, Bai Gao

2020 | İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi / İstanbul University Journal of Sociology | DOI: 10.26650/sj.2020.40.2.0057

Źródło

[85] "The Implications of China's HSR Innovation System"

Bai Gao

2020 | WORLD SCIENTIFIC eBooks | DOI: 10.1142/9789811206757_0009

Źródło

[86] "Japan's Political Marketplace By J. Mark Ramseyer and Frances McCall Rosenbluth. Cambridge: Harvard University Press, 1993. viii, 262 pp. $39.95. - The Japanese Experience of Economic Reforms. Edited by Juro Teranishi and Yutaka Kosai. New York: Martin's Press, 1993. viii, 398 pp. $69.95."

Bai Gao

1994 | The Journal of Asian Studies | DOI: 10.2307/2059889

Źródło

[87] "The social origin of economic reasoning : three changing paradigms in japanese economic policy, 1931-1965"

Bai Gao

1993 | UMI Dissertation Service eBooks

Źródło

Treść tworzy Fundacja Dobre Państwo.
Redaguje i publikuje APA ONE, autorski system redakcyjny Fundacji oparty na AI.
APA ONE Publishing System
Fundacja Dobre Państwo © 2026
Article ID: d7d22bbd-786d-43f9-9ab5-7b5d355d16db